

Néhány szó „sumér eleink”-ről

A Tiszatáj olvasói nem először kapnak híradást a műkedvelő őstörténészek egy elszántan küzdő csoportjáról, akik népünk származását nem a tudomány ma elfogadott eredményei alapján magyarazzák, hanem a magyar nép távoli elődeit az i. e. III. évezredben élt mezopotámiai sumérokban vélik fellelni. E folyóirat hasábjain nemrég Hajdú Péter (1972. 5. sz.) és Bálint Csanád (1973. 3. sz.) cáfolta meglehetősen könnyű fajsúlyú „érveiket”. Az alábbiakban egy közelmúltban megjelent könyv kapcsán szeretnénk néhány megjegyzést fűzni az említett őstörténeti elképzeléshez. A szóban forgó könyvecske a háború előtt itthon történészek indult, jelenleg Kanadában élő Baráth Tibor tollából jelent meg. Célja, hogy rövid áttekintést nyújtson a zömében határainkon kívül — főként Amerikában — működő „suméros” magyar őstörténészek munkásságáról. (Tájékoztató az újabb magyar őstörténeti kutatásokról. Montreal, 1973. 55 old.)

Közismert, hogy e származáselméletek legfontosabb jellemzője nyelvünk finnugor rokonságának és származásának, valamint az abból adódó őstörténeti következtetéseknek a tagadása. Ehelyett a magyar nyelvet a sumérral rokonítják, s népünk származásának színterét is az ősi mezopotámiai civilizációk egykori területére helyezik. A nyelvi hasonlítást természetesen mindenféle nyelvészeti képzettség nélkül teszik, így aztán a nyelvújítás korából származó szavainkhoz is találnak sumér megfelelőt. Erre a sajátos „nyelvészkedésre” azonban itt nem térünk ki, hiszen annak komolytalan, minden tudományos alapot nélkülöző voltára kiváló nyelvészeink hívták fel a figyelmet. (Hajdú Péter: Új hazát találtak, őshazát keresnek. Néprajz és Nyelvtudomány, XIII. Szeged, 1969. 9—15. l., valamint a Tiszatáj említett számában megjelent „A sumér mítosz és valóság” című tanulmánya; Papp László: A sumér—magyar kérdés. Magyar Nyelvőr. 1970. 280—291. l.; Gulya János: A magyar nyelv eredete védelmében. Irodalmi és Nyelvi Közlemények. Bp. 1970. 1. sz. 92—105. l.) Baráth könyvének azokat a részeit vesszük közelebről szemügyre, melyekben e nyelvészeti elképzelések mögé a régészet adatait is igyekeznek felsorakoztatni, sőt úgy állítja be a jelenlegi helyzetet, mintha Magyarországon több jeles kutató a sumér elmélet hívévé szegődött volna, vagy legalábbis erősen szimpatizálna azzal. Mindamellett sajnálatát fejezi ki a szerző, hogy érveiket nem vették itthon komolyan s azokat nem is igyekeztek tudományos adatokkal megcáfolni. „Mi, nyugaton élő magyar tudósok és tanárok — írja — jónéven vettük volna, ha a hazai nyelvészek és történészek finnugor ívású képviselői is érdemben szóltak volna hozzá munkáinkhoz és a még csak kifogások alakjában elhangzó észrevételeiket is jóindulatúan meghallgattuk volna.” (35. l.) Továbbá: „... a felvetett témákhoz tárgyi hozzászólást nem tettek...” (52. l.) Más kérdés, hogy e nemes kívánalmak tekintetében maga Baráth sem következetes, és a gyalázkodó hangnem egyáltalán nem idegen kis munkájától, de hát a sumér ívású „tudósoktól” és „tanároktól” ezt már rég megszokhattuk.

Maradjunk tehát a tényeknél. Először tekintsük át röviden a szerző gondolatmenetét, melyet az itteninél jóval terjengősebben már háromkötetes munkájában is kifejtett. (A magyar népek őstörténete. I—III. Montreal, 1968—1973.) Meggyőződése, hogy az „igazi magyar őstörténet kidolgozása” azért késétt oly sokáig, mert „... a magyar tudósok a megtisztelő meghívásnak, hogy vegyenek részt a Régi Kelet kutatásában és keressék ki az első magas kultúrában a maguk részét és örökségét, nem tettek eleget: távol maradtak az európai tudósok nagy lakomájától.” (11. l.) Ennek a terített asztalnak láttak most neki sumérosaink hatalmas étvágygal. Baráth szerint az új elméletet még azért nem sikerült eltérhetetlen egységes láncolatba fűzni,

mert nemcsak a mezopotámiai sumérok voltak ősmagyarok, hanem az egyiptomiak is. Sőt: „Európa tájaira a keleti eredetű magyar nyelvű népek zöme nem Mezopotámiából, hanem a közelebb eső egyiptomi kultúrkörből érkezett, a Földközi-tenger keleti öblére támaszkodó országokból.” (21. l.) A sumér származásmélelet tehát a szerző szerint csak Egyiptom és az egész Közel-Kelet bekapcsolásával válik alkalmassá az ősmagyarok bevándorlásának megmagyarázására. Erről a vándorlásról pedig azt írja, hogy „...a kő- és bronzkorban ... ezek a Régi Kelet nyugati feléből kiindulók és Európába dél felől behatoló magyar néprészek alkották a kontinens első állandó jelleggel letelepedett lakosságát, a magas kultúra meghonosítóit, ők lettek Európa feltárói, az első hiteles európaiak.” (22. l.) A következő oldalon aztán újabb ámulatba eshetünk, amikor megtudjuk, hogy a szkíták, hunok és avarak is magyarok voltak, mivel az ő elődeik is az ősi keleti civilizációk területéről vándoroltak a turáni alföldre. Így természetesen a Kárpát-medencét már Árpád magyarjainak 896-os megjelenése előtt is évezredek óta több hullámban beköltöző magyar nyelvű népek lakták. A finnugorok is rokonaink, csak hogy nem úgy, ahogyan „a hazai konzervatív nyelvészek” eddig gondolták, hanem „...ezek a nyelvek is valamennyien rokonai és leszármazói a Régi Keleten szerepelt magyar nyelvnek és magyar népnek.” (28. l.) Nem létezett tehát sem finnugor alapnyelv, sem pedig finnugor őshaza.

Baráth Tibor tehát a magyar őstörténet kutatóit a régi tőprengésekből újabb nagy gondba kergeti: eddig népünk elődeit keresték a fellelhető igen kevés adat birtokában, ma pedig — ha elfogadják a fenti eszmefuttatást — azon törhetik a fejüket, hogy a régi népek közül melyik nem volt magyar, s akadt-e az ember által addig meghódított területeken olyan zug, ahol esetleg a nem magyar barbárok meghúzhatták magukat. De térjünk most rá a könyvecskében fellelhető „tárgyi bizonyítékok”-ra.

Az urál—szibériai őshaza feltevését a szerző azért nem fogadja el, „...mert erre semminemű kézzelfogható bizonyíték nincs, az orosz régészek az állítólagos őshaza területén kőkorból eredő emlékeket egyáltalán nem találtak (akkoriban tehát ott még nem lakott senki).” (29. l.) Ez a megállapítás világosan elárulja, hogy a szerző egyetlen, e kérdést tárgyaló, modern régészeti kézikönyvet sem vett kézbe, hiszen azokból is könnyen megtudhatta volna, hogy az Urál—Káma vidékét az előember már a középső őskorban benépesítette. Az átmeneti és különösen az újkőkorszak leletanyaga pedig már olyan jelentős, hogy értékelésével több nagy terjedelmű monográfia foglalkozik. (Ezekről az eredményekről egyébként a magyar szakfolyóiratok is beszámoltak.) Ami pedig a finnugor őshaza régészeti meghatározásának álláspontja. Az i. e. IV—III. évezretdől ugyanis meglehetősen bizonyossággal meghatározható az Urál vidéki és kelet-európai finnugorok régészeti hagyatéka. A finnugor népek őshazája — a nyelvtudomány és a régészet eredményei alapján ítélve — az Urál hegységet, valamint az ahhoz csatlakozó keleti és nyugati területsávot foglalta magába. Persze sok még a megoldatlan probléma, s be kell ismernünk, hogy kutatásaink nem jártak oly ragyogó eredményekkel, mint a sumérosok stúdiúmai. De hát a tudomány sohasem haladt olyan gyorsan, mint a szárnyakon repülő álmódosítás.

A magyarság mezopotámiai kapcsolatait bizonyítandó, a szerző olyan világszerte ismert régészre hivatkozik, mint V. Gordon Childe, aki szerinte „...ragyogóan beigazolta, hogy a magyaroknak igenis van közükhöz a Régi Kelet magas kultúrájához és részeseit annak örökségében is.” (15. l.) Aki azonban valaha is olvasta Childe munkáit, tudja, hogy ilyesmit soha nem bizonygatott a neves archeológus. Rövidre fogva ő azt hangoztatta — amit a magyar kutatás részleteiben is igazolt —, hogy a Duna-medence népei az újkorban és a rézkorban az anatóliai és balkáni bevándorlók révén ismerkedtek meg az élelemtermelő gazdálkodással. (Az emberiség történetében óriási jelentőségű termelőgazdálkodás kialakulása — melyet Childe „neolitikus forradalom”-nak nevez — a Közel-Keletre tehető, s innen terjedt el az akkori emberi világ más tájaira is.) Az élelemtermelés következtében felduzzadt lakosságú Közel-Keletről egyre több embercsoport vándorolt a „perifériákra” —

többek között a Balkánra, majd innen a Kárpát-medencébe is. Ezen az úton valóban jutottak elő-ázsiai bevándorlók hazánk déli vidékeire, még inkább egyes kulturális elemek. E szoros déli kapcsolatok útján juthatott el Erdélybe az Alsótatár-lakán előkerült két agyagtábla is, melyek díszítései a sumér írásjelekre emlékeztetnek. Csakhogy a mi sumérosainkon kívül senkinek nem jutott eszébe — sem Childenek, sem másoknak —, hogy a délről érkező újkőkori népesség az ősmagyarság lett volna.

Közbevetőleg meg kell itt jegyezni, hogy az egykori mezopotámiai civilizáció gazdag kulturális öröksége nem csupán a magyar őstörténettel foglalkozó műkedvelő kutatókat vitte kísértésbe, hanem esetenként még az őstörténész szakembereket is tévútra terelte. Nemrég jelent meg például G. I. Pelih tomszki néprajzkutató könyve, melyben rendkívül gazdag néprajzi anyag birtokában az uráli nyelvcsalád szamojéd ágához tartozó szelkup nép kialakulását vázolja fel. (G. I. Pelih: Proiszhoszenie szelkupov. Tomszk, 1972.) Szép eredményei mellett egy igen szembetűnő hibát is elkövetett tomszki kollégánk. Abból a tényből ugyanis, hogy a szelkup népművészet egyes elemeit (pl. az életfa, Nap és Hold ábrázolása) az ősi elő-ázsiai (többek között a sumér) művészetben is fellelhetjük, azt a messzemenő következtetést vonta le, hogy a suméroknak is közülük van a szelkupok népiségi kialakulásához. G. I. Pelih azonban számításon kívül hagyta, hogy az ősi művészet és hitvilág egyes elemei az említett történelmi korokban óriási területen terjedtek el, s ezekből néptörténelmi érveléssel kovácsolni fölültöbb kockázatos dolog. (Közismert például a napos-holdas világfa motívumának óriási területen való elterjedtsége a sámánhitű népek körében, többek között az ősmagyarságnál is.)

Visszatérve a szóban forgó könyvecskére, annak „A magyarságtudomány hazai művelőinek új frontja” című fejezetéről teszünk néhány észrevételt. Baráth ugyanis több magyar kutatót nevez meg, akik szerinte erősen hajlanak emigráns történetészeink álláspontja felé („... a haladó hazai tudósok ugyanarra az útra léptek kutatásaikban, mint amin mi haladunk...”), a finnugor álláspont hívei pedig „... egy kisebbségbe szorult irányzat utolsó képviselői, akiket a fennálló hatalmi rendszer egyelőre még eltűr.” (42. l.) Egyes kutatóink állítólagos „megtérésében” Baráth nyilvánvalóan saját magának is igen komoly szerepet tulajdonít, előző könyvének jelentőségéről ugyanis szerényen így nyilatkozik: „Egy összefoglaló, új magyar őstörténelmi könyvnek kellett hozzájuk [ti. a hazai kutatókhoz — F. I.] eljutni — e sorok írójának munkája —, hogy észrevegyék a magyar történettudományban végbement forradalom méreteit.” (33. l.) Természetes, hogy a szerző elsősorban László Gyulára hivatkozik, mivel szerinte a „kettős honfoglalás” elméletével megtört a jég, hiszen eszerint a magyarok nem 896-ban, hanem 670 körül jöttek a Kárpát-medencébe, s őket eddig a kutatás késői avaroknak tartotta. Azt persze elfelejti hozzátenni, hogy László Gyula soha nem tagadta a magyarok finnugor származását, azt pedig egyáltalában nem, hogy volt finnugor őshaza, hiszen éppen ő írt erről korábban egy igen jelentős könyvet. Sumérosaink szempontjából tehát teljesen mindegy, hogy a magyarok honfoglalása 896-ban, avagy 670-ben volt, mivel mindkét álláspont hívei finnugor, nem pedig sumér vagy egyiptomi eredetűeknek tartják az ősmagyarságot. (Más kérdés, hogy a kutatás még korántsem fogadta el a „kettős honfoglalás” elméletét, amint azt Baráth véli. Igen sok olyan adattal rendelkezünk, melyek ellentmondanak ennek a feltevésnek.)

Mondanunk sem kell, kapva kap Bartha Antal, Tóth Tibor és Veres Péter azon dolgozatain, ahol a finnugorság és az ősmagyarság déli kapcsolatairól ejtenek szót, természetesen a lehető legjobban kiforgatja szavaikat, és hozzáigazítja azokat saját elképzeléseihez. E déli kapcsolatok lényegét abban foglalhatjuk össze, hogy az őstörténelmi területeken élő finnugorságra a tőlük délre lakó, fejlettebb gazdálkodással rendelkező népek igen nagy hatást gyakoroltak. Ez a tény a szakirodalomban már közhelynek számít, csodálnivaló, hogy sumérosainknak csak most akadt meg a szeme rajta. Van azonban a déli kapcsolatoknak egy lehetséges másik oldala is, amiről — úgy látszik — mindeddig nem tudnak „déli irányzatú” őstörténetészeink. V. N. Csernyecov nemrég elhunyt kiváló szovjet kutató elméletére gondolok, aki

szerint a finnugor (illetve uráli) népek ősei az Urál vidéki őshazájukba délről, az Aral-tó vidékéről húzódtak fel az i. e. 4000 előtti időben. Ez az elgondolás a már igen korán kimutatható déli kapcsolatok fényében valószínűnek látszik, de beigazolásától egyelőre még igen távol vagyunk, mivel ebből a korból nagyon kevés megbízhatóan értékelhető leletanyaggal rendelkezünk, s ebben a kérdésben még a nyelvtudomány sem tud jelenleg bizonyítékokat szolgáltatni. Szeretnénk azonban ehhez hozzátenni, hogy Csernyecov elméletének semmi köze a sumér—magyar rokoniáshoz, akár beigazolódik a jövőben, akár nem.

A déli kapcsolatok hangsúlyozásával tehát egyik magyar kutató sem közeledik Baráthék álláspontjához. A könyv szerzője ezt a közelítést csak úgy éri el, ha meglehetősen gátlástalanul kiforgatja szavaikat. Így varrta például Bartha Antal nyakába, hogy az tagadja a finnugor őshaza létét és a Volga—Káma vidéken levő „gyűlekező helyre” délről vándoroltatja a finnugorokat. A szerző itt Barthának a Magyar Hírlap 1972. december 15-i számában megjelent nyilatkozatára hivatkozik. (Egyébként sumérosaink előszeretettel hivatkoznak a sajtóban megjelent híradásokra, míg a tudományos szakirodalmat nemigen kedvelik.) A cikkben azonban szó sincs déli finnugor vándorlásról, csupán a fentebb említett déli hatást emeli ki a sajtónak nyilatkozó kutató. Azt viszont valóban olvashatjuk, hogy „... i. e. 2000—3000 körül a Volga—Káma vidéke a finnugor népek gyűjtőhelye volt.” Itt a „gyűjtőhely” valóban pontatlan, nem tudományos kifejezés, de a Magyar Hírlap sem az őstörténeti tudományok szakfolyóirata. Felhívom azonban a szerző figyelmét — amennyiben ragaszkodik a cikkel kapcsolatos eredeti értelmezéséhez — a remélhetőleg hamarosan megjelenő tízkötetes *Magyarország Történetére*, melyben a finnugor őshazáról szóló részt éppen Bartha Antal írta.

A fentiekben nem volt szándékunkban pontról pontra cáfolni a Tájékoztató szerzőjének állításait, hiszen az a könyvvel legalább azonos terjedelmet igényelt volna. Arra akartuk csupán az őstörténet iránt érdeklődő olvasók figyelmét felhívni, hogy a sumér—magyar azonosságon alapuló származáselmélet nem csupán nyelvészeti szempontból minősíthető teljes mértékben tudománytalannak — amint arra már többen rámutattak —, hanem a többi szakterület köréből előhalászott „bizonyítékok” is. Ezért nem térünk ki a könyv nyelvészettel kapcsolatos megállapításaira, sem pedig Baráth politikai jellegű eszmefuttatásaira. (Csak egy apróságot említünk meg azon káros következmények közül, melyeket a „finnugor elmélet”-nek tulajdonít: „Ebből a minden ízében hamis és káros történeteszemléletből született meg a történelmi Magyarország szétdarabolásának igazoló irata.” 28. l.) Természetesen nem lehetett célunk a suméros „tudósgárda” meggyőzése, hiszen őket hitükben semmi sem ingathatja meg, eddigi „munkásságuk” legalábbis ezt sugallja. Baráth Tibor könyvének ismertetését minden bizonnyal saját szavaival zárhatjuk le méltóképp, azokkal, melyeket ő „tudóstársához”, Badiny Jós Ferenchez intézett: „Minden egyébtől eltekintve, ez a kutatás, legalábbis jelen formájában és hangnemében, inkább a teológia, vagy még inkább a hitvita és a publicisztika területére tartozik, semmint a hagyományos értelemben vett történettudomány területére.”